

1.

Harmadik kórházi éjszakámon ismerkedtem meg dr. X.-szel. Ügyeletesi körútját végezte, látta, hogy nem alszom, és odalépett az ágyamhoz. Bemutatkozott, majd így szólt:

— Remélhetem-e, hogy intézményünk kebelében megtalálta azt a jól ismert és régóta hiányolt nyugalmat és biztonságot, amelynek kárhozatos elvesztése csaknem életébe került?

— Nem értem, doktor úr, miről beszél.

— Ön hivatását tekintve filozófus, ugyebár?

— Szeretném, ha ez lennék.

— Akkor megpróbálok közérthetőbben, ha úgy tetszik: póriasabban beszélni. Feltételezésem szerint Ön a börtönben — mert a nővére, akinek egyébként nem feltétlenül célirányos kényes vallomásokat tenni, bizalmasan elárulta nekem, hogy Önt hebehurgya tetteiért átmenetileg megfosztották a szabad mozgás lehetőségétől —, tehát a börtönben nem készült fel a szabadságra, és ez csaknem a vesztét okozta. Annak a reményemnek adtam kifejezést, hogy kórházunk megbízható napirendje, kosztja, az állandó felügyelet, a mozgás kényszerítő korlátozása, és az elzsongító alárendeltség visszaadta Önnek azt az önbizalmat és életkedvet, amelyre mindnyájunknak oly nagy szüksége van.

— A hasonlóság csakugyan szembeszökő lenne — feleltem —, ha Ön is régebbi óreim kevésbé körmönfont beszédmódjához folyamodna.

— Ne legyen olyan telhetetlen. Gondoljon inkább a maguk dialektikájának egyik különösen tisztelt alappilléreire, az azonoság és a különbözőség egységére, és akkor bizonyára megnyugszik.

Elismerően pillantottam fel rá. Fekete haj, barna bőr, arányos arc két feltűnően mély ránccal.

— Örömmre szolgálna — szólt —, ha e szemle nyomán nem alakítana ki túlonatult lesújtó képet szerény személyemről.

— Nem ülne le egy kicsit, doktor úr? — Magam is meglepődtem a könyörgő hangsúlyon. — Tudom, szokatlan, hogy a rab kínálja ülőhellyel a... foglárt.

— Nem bánom... De csak ha bevezet távoli kollégáim világába.

— Ha ellenállhatatlan kíváncsiság hajtja, doktor úr, akkor tudok néhány biztos receptet, amely személyes tapasztalathoz segíti. A választék óriási, de persze minden attól függ, hogy mennyi időt szán ilyen antropológiai tanulmányokra?

— Mondja csak, mélyen tisztelt uram — kezdte olyan lágy, sima hangon, hogy meglepetésemben újra ránéztem, egyenesen görcsbe szorult ökleire —, árulja el nekem, az ég szerelmére, hát engem is ügyefogyott báránynak néz, akit csak úgy ukmukfukkk be lehet rekeszteni? Ha válaha megsérteném a törvényeket — ami természetesen eleve és minden kétséget kizáróan képtelen feltételezés —, akkor ezt olyan kétbalkezes módon tenném, hogy kiszimatolhatnák hátrahagyott nyomaimat. És ha mégis bekövetkezne az a kétszeresen abszurd fordulat, hogy egyrészt bűnt követek el, másrészt elfognak, feltételezném rólam, hogy olyan kisszerű és nyamvadt tettet hajtok végre, amelyért csak néhány ócska börtönlesztendő jár?

Elhallgatott, majd csodálkozó füttyentéssel hozzátette: — Ejha!

— Bizony, hogy ejha! — feleltem álmélkodva. — E monológ után hajlani kezdek valamennyi elhangzott és el nem hangzott képtelen feltételezésre.

— Önök filozófusok elegendő adat híján is szenvedélyesen szeretnek következtetni. Pedig felindulásom egyetlen okra vezethető vissza: két évvel ezelőtt csakugyan vétettem már, ha nem is a törvények, de az előírások ellen, és ez tudományos pályafutásomba került. Nem csoda, hogy undorodom a kisszerű ügyektől.

Elvigyorodtam. — Egyszóval Önről beszélt az a kis szőke nővérke, akitől óvott engem. Örömmel viszonzom intelmét.

— És vajon milyen titokkal terhelte meg?

— Azt állította, hogy Ön az érlemeszesevés világszerte elismert és itthon mellőzött specialistája. Azt is megsúgta...

— ... hogy a kutatóintézet azért vált meg tőlem, mert egy tavaszon át a saját vérképemen tanulmányoztam az alkohol hatását, és ennek következtében némelyest hézagosan látogattam munkahelyemet.

— Nem így fejezte ki magát. Azt mondta: X.-nek bánata volt.

— Ez a szabatos kifejezés. De ne áltassa magát azzal, tisztelt uram, hogy honfibu emésztett; bármilyen boldog volna is romantikus füle, ha ezt hallhatná, a leghatározottabban meg kell tagadnom tőle ezt az örömet. Józan és köznapi kesergések adták kezembe a bú kupáját, pontosabban kupicáját, mivel a fölösleges erő kifejtést és időpocséklást elkerülendő a rövid ital híve vagyok. Ön romantikus hajlamainál fogva bizonyára ebben sem ért velem egyet, és inkább a hegy levét issza.

— Miért állította rólam egymás után kétszer is, hogy romantikus vagyok?

— Minden öngyilkos azon szenved hajótörést, hogy az élettől re gényt vár valóság helyett, s a körülmények vas-láncolata kihúzza vonakodó fejét a homokból. De az Ön romantikájának specialitására is fény derül, ha elmondja, miért akart személyesen meggyőződni arról, hogy nincs túlvilág.

Ma sem értem, miért engedtem felszólításának. Beszéd közben valami csábító felelőtlenség kapott el, megfeledkeztem még dr. X. jelenlétéről is. Arra tisztán emlékszem, hogy nem a börtön négyéves

lázalmával, hanem a szabadulás vészjósoló napjával kezdtem, a novemberi esővel, mely nyűtt ruhámból raktári illatokat csalt elő. Újra látam a telefonfülkét, mintha a földből szökkenet volna elő, egész Budapest kínálta magát áramkörében, láttam a kövér fiatalembert, aki végigmért, kezembe nyomott egy tantuszt és előreengedett a fölkébe, ahol eszembe jutott, hogy a telefonáláshoz a drót másik végére is kell valaki, kényes helyzet, tárcsázást kellett mímelnem, mielőtt visszaadtam a tantuszt. Azután reménytelenül beleveszttem szabad életem sivár tapasztalatainak ecsetelésébe, tervezett művemnek „A cinizmus etikájá”-nak alap gondolatába, a csalás, az öncsalás, a donkihóteség és a defenzív cinizmus magatartásának útvesztőibe, míg valami fojtott kuncogás nesze vissza nem rángatott a kórházi ágyba. Dr. X. hátra-dőlt székében, válla remegett. Kijózanodva hallgattam el.

— Kérem, ne bántódjon meg — szólta még mindig nevetve —, de ez annyira mulatságos. Csakugyan teljes komolysággal kérdezte, miért nevezem romantikusnak Önt, aki marxista ihletésű szabadságeszményét marxista börtönökben tárolta, majd az erkölcs és a szellem nevében fellázadt az átkos civilizáció, az autók, a frizsiderek és egyéb mondhatatlan szörnyűségek uralma ellen. Frankensteinje az Emberiség, persze éktelenül nagy „E”-vel, akit kifizia, a hűtőszekrény halálra üldöz. De vajon mennyi ideig álltak el az Önök örök időkre tartósított nézetei? Önben szaglani bizonyultek a gondolatok, minden eszméje és eszménye romlandónak bizonyult, és ezt a felismerést akarta örökre elaltatni azzal a rakás szevenállal. Nézzen meg ezzel szemben egy megbízható, pedáns, szavatossági lappal ellátott frizsidert: addig tartósít, ameddig ígéri. Nincs joga megvetni azt, ami jobban működik, mint amivel megveti.

Azután engesztelően rámnézett, arca kamaszfiússá vált, két mély redőjét csaknem betemette a mosoly:

— Ugye tudja, miért beszélék így. Ha nem volna civilizáció, akkor nem volna érzelmesedés sem. De tréfán kívül: mondandóm éle kizárólag a filozófiát és a széplelkűséget sértheti, amelyet mélyen megvetek, már csak azért is, mert olyan kiváló embereket tesz tönkre, mint amilyen Ön. Az ilyen sivatagi ténykedéseknél még a nyelvtudományokat is többre becslöm, mert legalább szolid tényanyagon alapulnak. Apropó, milyen nyelveken olvas?

— Németül, angolul, oroszul és szótárazva franciául. De az előbbi témára visszatérve...

— Bocsásson meg, de most már aludnia kell — e beszélgetés során amúgy sem viselkedtem orvoshoz, vagyis foglárhoz illően. Ha felzaklattam volna, adhatok nyugtatót. Természetesen szolid adagra gondolok...

Elhallgatott, vizsgálódva végigmért, majd hozzátette:

— Ha Önnek is úgy tetszik, második szabadulása után folytathatjuk ezt a teljesen céltalan vitát. Ugyanis ma tudtam meg, hogy nemsokára visszakerülök az Intézetbe. Oktalan ellenfelemnek csak azt sikerült bebizonyítania, hogy a tudományos eredmények eléréséhez nem elegendő a túlfajlett könyvek, és ezért most már úgy vélik, hogy eleget térdepeltem a borsón. Szükségem van valakire, aki a felgyülemlett külföldi szakirodalmat a megadott szempontok szerint szortírozza, kivonatolja, és néhány közleményt — főként oroszról — le is fordít.

Körülbelül fél évig tudom ellátni munkával. Míg jobb megoldás nem kínálkozik, nálam lakhat, kvártélyon és kosztion kívül nyolcszáz forintot ajánlok fel. Mindezért napi hat órát kell dolgoznia, többi idejében akár filozofálhat is. Megegyeztünk?

Váratlan elfogódottság ragadott torkon, amikor dr. X.-szel megérkeztem a Vár egyik dülöngő utcájába, s a cirádás kapukulcs megfordult a zárban. X.-né kisietett elénk az előszobába. Szőkés varázsú hölgy volt, telt és csodálatosan arányos, férjénél legalább öt centiméterrel, nálam fél fejjel magasabb. Ösztönösen is valami hibát kerestem rajta: a tökéletes szépség elijeszt, mert úgy érzem, bármiként hatok rá, csak árthatok neki. Végül csupán azzal nyugtattam meg magam, hogy feje tömör, súlyos kontyot kívánna, és nem fiúsan rövidre vágott haját.

— Hadd mutassam be, kedves Eszter, Borsi János filozófus-barátomat és ideiglenes lakótársunkat, akiről már nem kis rokonszenvvel és elismeréssel beszéltem neked. Egyben át is adom, gondjaidra bízom, és rendelkezésedre bocsátom, hogy mutasd meg neki a lakást, hiszen végzetét senki sem kerülheti el; én pedig a családi kör ilyen szívvidító kibővülésének örömeire leszaladok egy üveg borért, mivel ezt vendégünk, illetve lakótársunk a maga anakronisztikus módján többre becsüli a konyaknál.

A lakás elbűvölt. Emberi sorsfordulók felé rohanva nem szívesen időzöm a tárgyi részleteknél, de itt egy pillanatra mégiscsak meg kell állnom. Az egyik szoba végtelenen modern volt, ami ebben az avitt környezetben groteszkül és pezsdítően hatott. Alacsony, élénk színű bútorok, szerfőlött széles és jókedvű rekamié, süppedő, bolyhos szőnyeg, a falból szellemesen kikacsokaringózó lámpatartók, különféle színű és alakú, házilag készített ernyőkkel, a falakon Picasso-, Rouault- és Chagall-reprodukciók, egy Vajda-kép, egy Kondor-rajz, és egy előttem ismeretlen festő kéken álmélkodó műve, amely nyilvánvalóan a háziasszonyt ábrázolta. Sárga háttérből szökkent elő ez a kékség, nem lehetett tudni, hogy vajon a ruha vagy a test formája áramlik-e olyan megejtően a néző szemébe, a határok meggyőzően egymásba oldódtak, mert minden átlelkedült, ami ehhez a nőhöz tartozott. És mégis: valami kézzelfoghatóan hiányzott, nem a részletekben — itt nem is törekedett szolgálai hűségre a festő —, hanem mintha az egyes tagok mozdulata mondott volna alig észrevehetően ellent egymásnak s ily módon a művész harmóniára törő szándékainak is. Némán, töprengve mentem tovább, a másik szobába, amely az előbbivel tudatos ellentétben biedermeier jellegű volt, majd a konyhába, ahol a bútoroktól a csempepig, az edényekig, sőt a gáztűzhelyig, a frizsiderig és az autogejzíríg minden a kék különböző árnyalataiban pompázott, végül a fürdőszobát kerestük fel — ekkorra már a házigazda is megérkezett —, ahol viszont minden tárgy zölden viritott, különönc humorral, csodaszépen.

— Az én kedvesem — mondta a doktor, kezét csókolva feleségének — anyagcserém záró aktusának lebonyolításának ügyében is csak akkor enged be ide, ha spenót volt ebédre.

— Férjem, mint orvos, napi két ilyen hangulatrontó megjegyzést rendel magának, jó közérzete biztosítása érdekében — magyarázta a

nő, és megindult befelé. — Mondja hát meg, de őszintén, hogyan tetszik a lakásom?

— Bámulus! — kiáltottam elragadtatva. — Ez a leg...

— Illő és helyes is, hogy dicsérje — szólt közbe X., miközben elhelyezkedtünk a modern szobában. — Feleségem ugyanis szobrásznak készült, de már a felvételi vizsgán megmondták neki, hogy szobornak jobban megfelelne, és ezért jobb belátásra tért, és kitanulta a lakberendezést. Csakhogy miután férjhez ment, teljes joggal úgy találta, hogy egy lakás is végtelenül sok problémát és munkát nyújt az igazi tehetségnek, aki el tud mélyedni a részletekben, és ezért azóta foglalkozását tekintve ezt a lakást rendezi. Persze csak olyankor, amikor nem modell. — És a kék kép felé bökött.

— Nem értem, Kálmán, miért akarsz minden barátod előtt egy szempillantás alatt lejártni?

— Ez úgysem sikerülhet neki — nyugtattam meg.

— Barátom ugyanis — ezt emlékezetem szerint még nem említettem neked — javíthatatlan romantikus.

— Csakugyan? — kérdezte mosolyogva a nő. — Filozófus és romantikus egy személyben — ez nagyon-nagyon érdekes.

— Nem vagyok romantikus — szóltam közbe.

— Miattam ne tiltakozzon. Mi úgy találjuk, a modernség vargabetéjével vissza kell találni a romantikához, mert különben elfelejtjük a természetes színeket.

— Ki az a mi? — kérdeztem botorul.

— Az egyik itt ül az Ön jobbján — válaszolta a doktor — a másikat, aki a többes számot indokolttá teszi, noha vitatható, hogy személyrag is kijár-e neki, e zseniális kép alkotóját, fogadni mernék, hogy még ma este megismeri.

— Elvesztenéd a fogadást — felelte Eszter nyugodtan. — Dénessel tegnap, amikor elhozta a képet, abban állapotunk meg, hogy mintegy két hétig, amíg el nem készíti Harmónia-sorozata második darabját, nem találkozzunk.

— Akkor előbb-utóbb elődjére, a nagy költőre fogsz fanyalodni megint. Nem is bánnék egy kis változatosságot.

Már javában iszogattunk, amikor megszólalt a csengő. Egy vézna, hőrihorgas fiatalember botorkált be Eszter előtt a kivágódó ajtón. Seszínű haja nem sokkal feje búbja előtt startolt, ám a nyakszirtnél busásan behozta, amit elől elmulasztott. Szórtelen, sőt feltehetően borotvát sem ismerő arca kerekdeden imbolygott a mulatságosan hosszú és sovány nyak fölött, ami meghökkenítő csecsemőjellegűt kölcsönzött neki. Néhány lépést tett előre, majd köszönés nélkül, magas, nyújtott hangon így szólt:

— Ne ha... ne haragudj, Eszti, hogy visszajöttem...

— Ez itt F. Dénes festőművész — szólt a házigazda. — Méltóztass helyet foglalni. Hogyhogy vissza?

— Ugyanis dél... délelőtt már itt voltam a képért, de akkor nem akarta vissz... visszaadni, és most már biztos, igen, hát biztos vagyok abban (ismét kizárólag Eszternek beszélt), hogy nincs még kész. Viszsa kell adnod, csak egy napra, ott az orr körül... meg a jobb szem is... A jobb szem, hát az... És ott az az okker... az okker nem egészen... Csak egy napra kérem...

— Annyi képet csinálhatsz rólam, Dénes, amennyit akarsz, de ezt nem adom vissza. Egyetlen percre sem. Talán furcsa, hogy éppen én dicsérem, de gyönyörű. Értsd meg, egy pillanatra sem tudom nélkülözni. Örülök, hogy végre befejezted.

A festő keze remegett. Az öngyújtó felé nyúlt, azután inkább az én poharamat fogta meg, a szájához emelte, de meggondolta magát és ismét letette:

— Azt mondd, befejeztem? Dehát egy kép... egy kép nem akkor kész, amikor nem festik tovább, hanem... hanem amikor nem lehet tovább festeni... Most látom, nem, hát most látom, hogy az egész arc... az arcberendezés... Azt akarod, hogy soha, de soha többet ne vegyek ecsetet a kezembe? Én nem tudok... képtelen vagyok komolyan foglalkozni egy új képpel, amíg az előző nincs teljesen kész...

Hosszú huzavona után megegyeztek abban, hogy Eszter másnap pontosan öt órakor elmegy a portréért, mégpedig velem, hogy én is megismerkedhessek a műteremmel, és Dénes tiltakozhat, ahogyan akar, ha kell, karhatalom segítségével kaparintja meg mását és jogos tulajdonát. A művész pillanatok alatt megnyugodott, leakasztotta és falnak fordította a képet, majd bemutatkozott nekem. Újabb üvegek kerültek elő, éjfélig mindhármukkal összetegeződtem.

A lakás egyetlen köznapian berendezett helyiségében, a rendelőben tértem nyugovóra. A doktor biztosított arról, hogy csöppet sem zavarok, amióta kinevezése folyamatban van, gondolni sem tud a praxisára.

Reggel munkához láttam. Egy rakás folyóiratból, könyvből és külföldi nyomatból kellett kikeresnem és jegyzékbe foglalnom az érfallal és különösképpen a mukoid-anyagokkal foglalkozó közleményeket. Meghökkenve tapasztaltam, hogy az irodalomjegyzékekben milyen sűrűn szerepel dr. X. 1959-ben megjelent francia nyelvű tanulmánya. Kíváncsiságomtól vezérelve egy-két szöveget is végigböngészttem: a hivatkozásokból kiviláglott, hogy X. munkáját korszakos jelentőségűnek vagy legalábbis a további kutatások nélkülözhetetlen előrelendítőjének tartják. Ebéd közben beszámoltam erről Eszternek.

— Kálmán zseni — felelte. — Várj csak, mindjárt újabb bizonyítékokat hozok. — Kiszaladt, és egy paksaméta levéllel tért vissza.

— Különböző nemzetiségű professzorok írták. Tanácsot kérnek tőle, vitáznak vele, kiegészítik megfigyeléseit, és gratulálnak neki. És ez az én örült férjem elkeseredésében egyiküknek sem válaszolt. Tudod, közleménye megjelenése után egy héttel kellett megválnia állásától, és ez nagyon letörte.

Délután a festő műterme felé ballagva Eszter váratlanul újból férjére fordította a szót:

— Azt szokta mondani, hogy boldogabb lennék vele, ha feltalálná az érlemeszésedés ellenszerét, és eljárását rólam nevezné el. Ez igazságtalanság. Hiú vagyok, de nem azért vonzódok a költőkhöz és a festőkhöz, mert esetleg megörökítenek. Megnyugtatóan hat rám, hogy megközelíthetőek, és reggeltől estig nem iszonyatos izmaik megfeszítésével foglalkoznak.

Némán lépdeltünk a Pozsonyi úton. Újból ő törte meg a csendet.

— Van neked fogalmad arról, hogy ez a Kálmán milyen erős? Nemcsak átvitt értelemben, hanem testileg is? Ha megmarkolja csuklómát,

moccanni sem tudok. Múltkor azt a nála két fejjel magasabb Dénest derékon kapta, és könnyedén a feje fölött tartotta, míg össze nem csuklott, mint valami bicsak. Ha hiszed, ha nem, az volt az érzésem, hogy szórakozottan széttépi a levegőben.

— De hát e mögött a nagy erőfitogtatás mögött mégis bujkál valami gyöngeség, nem?

— Arra gondolsz, hogy féltékenységből gyűlöli Dénest? Lehet, hogy hiúsága berzenkedik barátságunk ellen, de különben én nem vagyok olyan fontos neki. Azt szokta mondani, hogy Dénes energiát szív el környezetéből, amelyet éppúgy nem ad vissza, mint a pénzt, amelyet kölcsönkér. Az, ilyennek szerinte nincs joga élni. Tudod, akkor szerettem igazán Kálmánt, amikor kétségbevonhatatlanul kiderült, hogy ő is ember.

— Két évvel ezelőtt?

— Igen, amikor ivott, és durvább volt, mint egy lópokróc, és két éjszakát végigbögött a szobájában. Hosszú ismeretségünk alatt ez volt az egyetlen időszak, amikor éreznem engedte, hogy hálás a szépségemért. De már meg is érkeztünk.

Az egyik Új Lipótváros-i ház hatodik emeletén, leválasztott egyszobás lakásban élt és dolgozott F. Dénes festőművész. A sarokban keskeny dívány, amelyet majdnem átböktek a rugók, egy asztal, itt-ott szétszórta néhány szék, falra erősített deszkán egy tucat dülöngelő könyv, és mindenütt festékek, ecsetek, tálak, valamint vásznak, pappendeklik, furnérlemezek, félig telipingálva és telirajzolva, a gömbölyded csilláron szeszélyesen szétszórt állatfej-kontúrok, a pucér falakon arcok, fák, napok és holdak, tarka összevisszaságban és befejezetlenül, és mind e zűrzavar közepén ott pompázott a festőállványon a kék portré, de uramisten! — milyen állapotban... Az arcot csaknem teljesen lekaparta a művész, a hátteret durván összepötyözte, és már az alak megejtő kékségébe is belemázolt.

— Mit műveltél, Dénes! — Eszter majdnem sírt. — Teljesen tönkretetted! Ehhez nem volt jogod!

— A helyzet ugyanis... a helyzet az, hogy pillanatnyilag nem egészen kivehető... de grandiózus változásokat tervezek... A harmónia... nem olyan könnyű az, már Püthagorasz is... de hát ő csak az arányokban kereste... színek nélkül nem megy... az arcon is tükröződnie kell a kék valamilyen visszfényének... Idenézz, itt... Most még csak pacának látod, de később majd... És nem szeretem ott hátul azt a sárgát!

Amíg a töredékek, kép-törmelékek és vázlatok megszámlálhatatlan sokaságát szemléltem, ámuldozva egy-egy vonal, színfolt, kontraszt felülmúlhatatlan szépségén, egyes mozdulatok tökéletes igazságán, megvilágosult előttem e művész tragédiája: túl szépnek, tökéletesnek képzelem el a műveit, és azért nem dolgozza ki őket, mert fél, hogy álmai eltorzulnak a festék és a vászon kézzelfogható anyagában. Egyetlen képét sem fogja befejezni.

— Ne szomorkodj, Eszti — mondta, és ügyetlenül megsimogatta a nő haját —, majd meglátod... meglátod, milyen gyönyörű lesz...

2.

Két hetet töltöttem dr. X.-éknél, és most nem szívesen emlékszem vissza erre az időre. Szerettem munkámat. Újra dolgozni kezdtem „A cinizmus etikáján”, Csernisevskij-t olvastam. Tíz év óta először otthon éreztem magam valahol. De úgy látszik a szigetek arra valók, hogy elsüllyedjenek.

Ezt a feljegyzést valóságos szigeten írom, X. nyaralójának erkélyén. A fürdőző, evező, labdázó fiatalok minden kiáltása, felcsattanó nevéte a gerincembe dőf. Újból egyedül vagyok, és feltételezhető, hogy ez a sziget nem fog elsüllyedni.

Mint látható, határozottan érzélgős lettem. Nyilván időhúzásból. Pedig előbb-utóbb úgyis el kell mondanom a katasztrófát. Azért vettem elő ezt az átkozott füzetet, hogy mindent beleírjak, hátha közben megokosodom.

Az utolsó délutánnál kezdem. A borzalom éjszaka történt, de úgy érzem, ez a délután is hozzájárult ahhoz, hogy bezáródjék számomra a kör.

Elmentem a cókómókért volt barátomhoz, akinél öngyilkossági kísérletem előtt laktam. Eszter elkísért. Szokásunk szerint gyalog ballagtunk „ügyintézésre”, ahogy ezeket a közös sétáinkat neveztük.

— Mondd csak — kérdezte —, milyen ember ez a te főbérlőd?

— Hogy most milyen ember, arról beszélni sem érdemes. De hadd mondjam el, miként ismerkedtem meg vele: abból megítélheted, hogy milyen ember volt.

Eszter hallgatással felelt. Különös tehetsége volt ehhez, egy-két kurta kérdés után személyreszólóan tudott csöndben maradni.

— 1943-ban történt, 16 éves koromban. Szokásos polgárpukkasztó kórsétámon voltam éppen, ezúttal négykézláb bandukoltam alkonytájt a Vilmos császár úton, és „hátsó” lábamat fel-feleemeltem a hirdetőoszlopoknál a járókelők megvető ámulatára, amikor egy valószínűtlenül vékony hang elismerően megszólalt fölöttem: „Csuda bátor vagy, még nézni is hátborzongató”. Egy mesésen ócska félcipőt láttam, fel sem néztem a tulajdonosára, csak megráztam a faromat és másztam volna tovább; ő azonban tovább cincogott: „Bár volnék én is olyan bátor, mint egy eb, akiért még ebadót sem kell fizetni. De hát gyáva féregnek születtem, a kutyafáját!!” — És tenyerével tiszta erejéből a hirdetőoszlopra csapott, öt centiméterrel az orrom elé. Még fel sem ugorhattam, máris visszarántotta a kezét; a kormányzó úr hősi halált halt fiának gyászkeretes arcképén, pontosabban az orrán kézzel írott röpcédula virított „Függetlenségi Front” aláírással. Fel-tápáskodtam. Kis cingár fiatalember volt. Szóhoz sem juthattam, máris faképnél hagyott. De egy hét múlva leugrottam a robogó villamosról, mert megláttam a sarkon. „Megint csuda bátor vagy” — mondta elismerően, és már indult is. Ezúttal azonban nem hagytam magam lerázni, és ekkor kezdődött hosszú barátságom a kis Tulipánnal, aki immár visszavonhatatlanul Tulip Gézává minősült vissza, és mint ilyen, a Szakszervezeti Központ dolgozója.

— Tulipnak hívják? Nincs ennek egy Joli nevű lánya?

— Dehogynincs. Atyjával együtt ő is hozzájárult ahhoz, hogy szeve-nálokat ebédeljek.

— Csak nem szeretted bele?

— Ugyan! Viszont híg agyú társaságával szétrombolta azt a börtönben kialakult idétlen hiedelmemet, hogy talán helyesen, talán botorul, de valamiért csak áldozom éveimet.

— Ertem. Hadd jöjjenek fel veled...

A háziak közül csak Jolán volt odahaza egy alacsony, kocka alakú, nyak nélküli fiatalemberrel, aki Esztert jasszos fordulatokban bővelkedő, zajos üdvözléssel fogadta. Hamarosan kiderült, hogy ő az a bizonyos R. Gyula költő, akiről már többször is hallottam. Eszter vizet kért, majd amikor Jolán kilibegett, elmagyarázta, hogy nem akarta elszalasztani a váratlanul kínálkozó alkalmat, amikor megismerheti Dudus friss és közszájon forgó hölgyét.

— Iktatószám: 1961/7 — szólt közbe a kocka.

— Ha cinizmussal akarsz foglalkozni — fordult felém Eszter —, akkor Duduskát úgysem hagyhatod ki.

— Hogy akarsz vele foglalkozni?

— Elméletileg.

— Úgy nem érdemes. Melyik falvédőről ráztak le?

— A gyűjtőből.

— Aha, akkor te vagy az az ürge, aki még ezt az egydimenziós Jolit is kiborítottad. Te szoktál szevenálokkal a pünkösdfürdői kabinokba spurizni, mi? Én néhány nappal később ismertem meg ezt a nimfát — és a belépő Jolánra mutatott —, de még akkor is a te altatóidat köpte ki magából.

— És tudod, Jani bácsi, mit mondott apu? Hogy te annak a régi forradalmárnak a tragédiáját testesíted meg, aki nem tud lépést tartani a korrallal. — Jolán kuncogni kezdett, és fekete hajbozótját a vállára lökte.

— Apád — szólalt meg a költő — vörösén kigyúl, mint a kupilámpák, ha a korszellemről szónokolhat, de azért annyira nem tiszteli a korszellemet, hogy kávé tartson itthon. No de én tanultam a saját káromon, nesze.

Ezzel egy zacskó kávé nyomott a lány kezébe.

— Öregeihez képest Gobseck gyámságra érett tékozló huligán — szólalt meg Gyula, amikor hármásban maradtunk. Jelenleg éppen autóra spórol, az éhséggel is dacolva. Tudjátok, az ilyen régi bolseviknak szüksége van arra, hogy valami nagy ügyre feltegye az életét.

— Inkább azt mondd meg, Dudus, min dolgozol most?

— Még mindig anyagi és társadalmi létem lebetonozásával foglalkozom.

— Hogyan betonozol? — kérdeztem.

— Például így — felelte, s kocka-mellkasát, gömböc-karizmát kidüllesztve szavalni kezdett:

Itt élek a proletárokkal,
hol konok köveket csókol a por.
A proletár persze már nem koplal
roncs felhők közt, mint valamikor.

— Hiszen ezt ismerem — mondtam —, bizonyos szóra sem érdemes eltérésekkel. Ötvenhat nyarán olvastam gépiratban, egyéb műremekek

között, ha jól emlékszem rá, „Izom” névaláírással, várj csak, hogy is volt:

Itt élek a proletárokkal,
hol csorba kövekre települ a por.
A proletár persze ma is koplal
roncs felhők közt, mint valamikor.

— Irtó művelt vagy. Ezek szerint az újabb verziót nem adhatom le a hozzád hasonló forráskutatók miatt. Sebaj, az ilyen áru akkor volt divatban, amikor még látványosan ingadoztam.

— Szóval a cinizmus leglaposabb variánsát választottad.

— Ezt a csudapókot! — álmélkodott két kezét összecsapva. — Fogadjunk, a felkelést is mindvégig az ülógumóidon töltötted, kiáltványokat, tervezeteket, platformokat és javaslatokat skribáltál. Aztán két hét alatt úgy megszoktad az ücsörgést, hogy beadtad a továbbszolgálati kérelmedet, mi?

— Miért, te talán a nyílt mezőn csorgattad el drága véredet?

— Mi közöd hozzá. Lényeg az, hogy helytelenül cselekedtem.

— Miért?

— Mert vesztettem. Aki veszít, annak nincs igaza. Akinek nincs igaza, az helytelenül cselekszik. Három évig tartott, míg ennek a gondolatsornak a végére jutottam, a rendőrség szerencsére kivárta ezt, és aztán futólépésben jóvá tettem mindent.

— Önkritika?

— Kinek nézel te engem? Nem is várják ezt olyan gyerektől, akinek a nagyapja mint tróger családi legendák szerint ötvenöt éves korában másodmagával cipelt fel egy Bösendorfer zongorát a harmadik emeletre, miközben a fordulókban a Marseillaise-t füttyülte.

— Hát én szívesen tartanék egy kis önkritikát, ha így nyilvánosságot tudnék biztosítani a véleményemnek.

— Midnek? Kit érdekel az? Ha én holmi véleményért megalázkodnék, nem tudnék többé a tükörbe nézni. — Elmosolyodott, leszegte fejét, állát a mellére szorította. — Lódítgatok nekik, nélkülözhetetlenné teszem magam, aztán majd meglátjuk. Különben — fordult Eszter felé —, már ott tartok, hogy megengedhetek magamnak néhány szép versikét is, garantáltan maszek témákról. Ha meghallgatnád...

— Juj, mondjál verset, Duduskám! — kiáltott az ajtóból Jolán.

— Majd inkább küldök néhányat, Eszter, jó? Vagy fel is hozhatnám?

— Utálatos vagy — duzzogott Jolán. — Biztos rólam sem írtad meg, amit ígértél...

— De régen volt az, nimfa... Azóta szerencsére rájöttem arra, hogy értékeid költői szempontból túl kézzelfoghatóak. Egy festő többre menne velük.

— Ne pimaszkodj. — Jolán majdnem sírt. — Ti mindnyájan sokkal jobbak vagytok nálam, ugye? Élnétek csak ebben a koszfészekben...

— Ne zokogj, nimfa, mindjárt tényleg itt a festő. Kár, hogy ő meg nem szokta befejezni a képeit. Ha van egy kis esze, akkor a te esetekben a pofika marad le.

Majd Eszterhez fordult.

— Meg lesz lepve az a folytatásos pózna, hogy itt talál bennünket együtt. Tegnap találkoztam vele a művészklubban, és összebékültünk abból az alkalomból, hogy ingyenmodellt szereztem neki Joli személyében. Valami Harmónia-sorozatról hadovált, de hiszen te sajnos jobban ismered válogatott terveit. Már itt kellene lennie.

Eszter azonnal búcsúzni kezdett. Műtermi látogatásunkkor közölte Dénessel, hogy nem hajlandó ránézni sem, amíg a kész képet nem látta. Így hát érintkezésük napi két-három telefonbeszélgetésre korlátozódott, a festő ilyenkor elpanaszolta, hogy a könyvkiadók mindig mással illusztráltatnak, a Képzőművészeti Alap csak giccst ad pénzt, beázott a mennyezete és falfestményei szétrohadtak, válófélben lévő unokanővére három napon és éjszakán át sirámaival terhelte és nem hagyta dolgozni — ám Eszter az egymásra tornyosuló csapások ellenére is állta szavát.

Már a taxiban ültünk, amikor a sarkon feltűnt F. Dénes, egy becsomagolt képet cipelve. Eszter izgatottan kiugrott a kocsiból, szinte futott az égimeszelő felé, néhány szót váltottak, majd láttam, hogy csalódottan legyint. Odamentem hozzájuk, Dénes éppen szabadkozott:

— Meg se mutatom... Csukott szemmel festettem... az Alapnak, de már későn értem oda... Holnap majd újra... Persze, hogy giccs, de hát pénz is kell, Eszti... Hogy fessek meg a Harmónia-sorozatot, ha nincs pénzem? A vászon is, meg a festék is, meg minden pénzbe kerül... a kenyér, az is... Egész biztos kapok ezért hat-nyolc százalék... Milyen jó lesz aztán újból... újból kinyitni a szemem...

Amikor meghallotta, hogy hol és kikkel voltunk, elszomorodott.

— Gyula... Gyula rossz ember, Eszti. Fáj nekem... igenis, fáj, ha vele vagy.

Visszaszálltunk a kocsiba. Eszter kibámult az ablakon. Az árnyékötegek és fénycsóvák sebesen váltakozó csíkjai szakadatlanul szétzedték és összerakták, újjáalakították az arcát.

— Milyen nagy művész lehetne — szólalt meg nagy sokára.

— Csak ártasz neki, ha más követelsz tőle, mint amit adhat. Légy egy kissé megalkuvóbb.

— Már nem lehetek megalkuvóbb. Dudust is, Dénest is hónapokon át igyekeztem nem megismerni, hogy hihessek bennük. Aztán mindig eljön az a perc, amikor nem tudom elég erősen befogni a szememet. Habár Dénes talán egyszer még kirukkol...

— Kálmánban sem hiszel?

— Benne hihetnék, de ő nem tart rá igényt. Még te sem sejteted, mit állok ki két hét óta szinte szenvedélyes közönyétől... Pedig mennyire örültem, hogy újra dolgozhat...

Vigasztalni kezdtem, hogy csak látszatból ítél, és hogy Kálmán gögből és szeméremből elfojtja ugyan érzéseit, de nem tudná nélkülözni őt. Eszter félbeszakított.

— A nadrágját sem tudná nélkülözni. Nézd csak, majdnem olyan gyámoltalan vagyok, mint az a szerencsétlen Dénes. Művész akartam lenni, de Kálmán villámgyorsan telibe találta önbizalmamat. Erre elhatároztam, hogy nyersanyag leszek. Ő azonban csak kelléknek nézett. Dudushoz folyamodtam tehát, majd Déneshez, de egyikük sem tudott okosan, méltóan felhasználni...

Zavarosan hebegni kezdtem a művészekről, akik legfeljebb ábrázolni akarják azt, amit ő pusztán létével, spontánul megvalósít. A mondatba sajnós reménytelenül belezavarodtam, mert közben ráébredtem, hogy milyen siralmas és reménytelen szerepet szánt magának ez a királynő. Ő pedig rámnézett, és türelmetlenül legyintett.

Este beállított a festő. Kép nem volt nála. Eszter tüntetően leszegette a fejét.

— Azért jöttem... Nézz rám, Eszti, kérlek... A kép nagyon szépen halad... A háttérben óriási dolgok... De az Alap legjobb esetben is csak a jövő héten fizet... Figyelsz, Eszti? A lakbért viszont... Szóval a harmadik részletet nem tudnátok előlegezni?... Ugyanis holnap az utolsó nap... Tulajdonképpen ma lenne, de a házmaster kivételesen hozzájárult, hogy csak holnap...

— De Dénes, az első két részletet azért adtuk egyszerre oda, mert az egész hónapi lakbért akartad fizetni — szólt Eszter.

— Igen, csakhogy sürgős kötelezettségek...

— Feleségem ugyanis 3000 forintot kínált tíz hónapi részletre ama képért, amelynek el-nem-készülte gyászbetűkkel áll majd a jövő művészettörténeti kézikönyveiben — magyarázta X., majd Dénes felé fordult:

— Elmondhatatlan szerencsémnek tartom, hogy kisegíthetek, Dinike, de csak ha baráti alapon tehetem, és nem beszélsz közben egyremásra mindenféle képekről.

— De hiszen valóban szépen haladok... már a jövő szerdán... nem, kedden...

— Örvedetes, de engem nem érdekel. Itt van 300 forint, csakhogy ezt meg kell keresned. Mivel ilyen alantás dolgokkal eddig nem foglalkoztál, feltehetően riadalom tölt el; megnyugtatódsodra közlöm, hogy könnyű munkát kapsz. Csak azt kell utánam mondanod, hogy...

— Kálmán! — kiáltott Eszter.

— ...hogy baráti szívességből kéred, mert a kép sohasem lesz kész.

— Ez undorító volt!

— Nos, vadkacsavadász úr?

— De amikor... amikor biztos meglesz...

— Akkor még egyszer kifizetem. Most azonban tedd, amit mondtam!

— Szóval azt...

— Hallgass! — kiáltotta Eszter csaknem sírva.

— Fájdalomtól megtörve be kell vallanom — szólt dr. X. nagyon halkán és komolyan —, hogy a legkevésbé sem érezhetek együtt a jelenlévők pelyhedző humanizmusával. Hazugsággal locsolni a gyöngeségeket, hogy az égig nőjenek — humanizmus, feltárni az igazságot — kegyetlenség, fekélyt csókolgatni — humanizmus, kívágni — kegyetlenség, pártolni a tehetetlenséget — humanizmus, megvetni a tehetetlenséget — szívtelenség...

— Ha sajnálsz a pénzt, inkább ne add oda, Kálmán.

— A pénzt természetesen nem sajnálok, hiszen a nagy mecénások sorába emel. De azért hadd állapítsam meg kárpótlásul, hogy Dinike párolt és szűrt huligán, görbe tükörben.

— Nem túl meggyőző hasonlat — szóltam közbe.

— A hasonlóság egyenesen kísérteties: ők se dolgoznak, és Dinike is él. Csakhogy persze ők fegyelmezettebbek. Betartják a saját normáikat. Hallottatok a Princ-féle galeriról?

Nem válaszoltunk. De Kálmánt már nem lehetett megállítani.

— E tiszteletreméltó társaságban annyira kivirágzottak a kommunizmus eszméi, hogy még a nemi életből is kiküszöbölték az individualizmus csíráit. A nők, az időpontok és a kéglük be vannak osztva, a tarifa két rongy, kültagok négyet fizetnek, a jövedelem a közösségé, amely viszont viseli a nők felruházásának súlyos terheit. És az egyik lány még ezt az ideális rendet is felrúgta volna: nem akart lefeküdni a soros fiúval. Az indoklás még a pusztá ténynél is vérlázítóbb: be-le-sze-re-tett egy másikba. Csak azzal akart, akár sorosan, akár soron kívül. Mit gondolsz, Dinike, mit csináltak vele?

— Én igazán... én elképzelni sem tudom...

— Túrheti egy közösség, amelyik élni akar, hogy legszentebb elveinek fittyet hányjanak?

— De hát ezek az elvek... Én azt hiszem, te csak viccelsz...

— Addig lógatták ki a Halászbástyánál a mélység fölött, míg nem jött meg az erkölcsi érzéke. Hat derék közösségi lénynek fél éjszakájába került e lány perverzítése, mondhatnám: szodomita romlottsága. Mit gondolsz, Dinike, nem kellett volna minden teketória nélkül lepottyantani azt a perszónát?

— Én azt hiszem... ez... ez borzasztó, ez kegyetlenség...

— Szerintem pedig mindenkit le kell dobni a Halászbástyán, aki nem tud a saját maga által vállalt törvények szerint élni. Persze te művész vagy, azaz gyáva és fegyelmezetlen fél-entellektüel, és féltő, hogy sohasem fogsz erre ráébredni.

Nagyon kínos volt: engem, a kívülállót is kivert a verejték. Rémműlten láttam, hogy Dénes húsos ajka sírásra görbül. Gyors elterelő hadmozdulatra szántam magam.

— Voltaképpen mi a kifogásod a művészet ellen, Kálmán?

— A művészet utánzás. Az ember azt utánozza, amit nem ért pontosan. A tárgyak világának utánzása: anakronizmus. Akinek például már vérévé vált, hogy a színek a fény meghatározott rezgésszámát képviselik, arra az úgynevezett festői problémák kifejezetten humorosan hatnak. Amit például Dinike...

Ebben a pillanathban megszólalt szobámban a telefon. X. kisietett, és amikor két perc múlva visszatért, arcát teljesen megpuhította rég nem látott kamaszmosolya.

— Asszony — mondta cikornyás stílusáról megfélemlítve —, július 15-én, azaz három nap múlva már az Intézetben dolgozom. És ami még ennél is több: szabad kezet kaptam! Erre iszunk egyet! Elő a lemezekkel!

Elfacsarodott a szívem, látva, hogy Dénes felugrik, szétlöki valószínűtlen karjait, odabotorkál kínzójához, és átszellemült arccal megöleli:

— Jaj, de örülök... Kálmánkám, hát ez igazán nagyon... Végre sikerült...

Am ennek újból arcára tapadt az undor. Lefejtette, mondhatnám: letörte magáról a festő karjait, majd szótlánul kiment a konyhába. Egy fél üveg ginnel tért vissza.

Eszter kitöltötte az első pohárkákát, feljajdult a vad, és mégis megfoghatatlanul tárgyilagos, csaknem gunyoros zene, és én — esztendők óta először — egy pillanatra úgy éreztem, hogy megérkeztem valahová, ahol érdemes volna kipakolni a hátizsákomat. Minden olyan valószínűtlennek tetszett: Kálmán ábrándosan az italba bámult, Eszter pedig mosolyogva nézte. Sosem hittem volna, hogy ez a két ember eszembe juttathatja a fényképészboltok kirakatát, de éppen mert ők tették, öröm fogott el.

Ekkor Dénes dr. X.-re szegezte hunyorgó szemét, és a dob dőrejét túlkiabálva megkérdezte tőle:

— Bocsáss meg, de... már egy idő óta meg akarom... Mintha te az utóbbi időben... mintha neheztelnél valamiért... Mintha már nem is... mintha egyáltalán nem is szeretnél. Megbántottalak, vagy...

Mi hárman egymás arcát fürkésztük, hogy csakugyan jól hallunk-e.

— Bárcsak felbukkanhatna bennem az a kósza remény, hogy gúnyolódsz, Dinike — mondta dr. X., és felhajtotta a gint, majd rögtön újratöltött.

— Mégis... legalább azt mondd meg — makacskodott a festő —, hogy mivel bántottalak meg.

— A léteddel — szót X. Halk, metsző hangja áthasította a zene rikító függönyét. — Mit kezdhet egy orvos, aki csak alantás testi dolgokban jártas, ötvenöt kiló zörgő árnyékkal? Lehet-e például egy árnyéknak érlemzesedése? És ha csak szolid, megbízható árnyék volna, Hádeszben homzség kollégáidhoz hasonló... De tebeléd naponta vért kell pumpálni, lelket, önbizalmat, lakbért... Mit gondolsz, összehasonlíthatatlan jóságú barátom, kitől vonatik meg mindez?

— Kálmán, kérlek, hagyd abba — mondta Eszter sápadtan. — Gondolj arra, hogy milyen nagy öröm ért ma...

— Szívesen gondolnék rá. De mit gondolsz, piktor, milyen erkölcsi alapom marad az élethez, ahhoz, hogy elvégezzem nélkülözhető, de mégiscsak értelemmel teljes munkámat, ha árnyékságod is jogosan imbolyog itt?

— De hiszen én is dolg... ha nem is szereted a művészetet, az embereknek azért szükségük van...

— Soha el nem készülő képekre?

— Nem, ezt nem bírom tovább — szólalt meg Eszter. — Kálmán, könyörgök, gyere táncolni, vagy te gyere Dénes, nem baj, ha ügyetlenkedsz, majd tanítlak.

A zene nyúlósan érzelmes régiókba bicsaklott. Dénes félig fölemelkedett, de tekintetét nem bírta levenni X.-ről, ahogy a nyúl sem tud kiugrani a reflektor fényköréből. Söhajtott és visszaereszkedett a székre.

X. egy hajtásra kiitta a harmadik poharat. Aztán, mintha Dénes már nem is létezne, élénken felénk fordult.

— A mélyen tisztelt társaság előtt nem árulok el országos titkot, amikor meggyónom, hogy rakoncátlan szellememet sehogy sem tudtam felhúzni korunk uralkodó kaptafájára. Abban az egyben azonban maradéktalanul egyetérték a kommunistákkal, hogy aki nem dolgozik, ne is egyék.

— De hiszen én dolgozom... meg gond... gondolkozom...

A doktor hátradőlt, láttam, hogy fojtott nevetés rázza. Azután kissé felemelkedett, mintha halálos csapáshoz szedné össze erejét, és így szólt:

— Eme bejelentésed második passzusa megérdemelné, hogy egy vicc-lap különkiadásban nyomassa le a téged ismerő exkluzív közönség számára. Ami pedig a munkát illeti: te még értéket nem termeltél, Dinike, de nem is fogsz. Még akkor is ezt kell mondanom, ha egy pillanatra csatlakozom ahhoz az általánosan elfogadott vélekedéshez, hogy a befejezett és sikeres műalkotás: érték. De ha nem termeltél, nem termelsz, és nem fogsz termelni értéket — amit mind a négyen világosan tudunk —, akkor milyen joron foglalasz el helyet a térben, az időben, a statisztikai kimutatásokban, a lakók névjegyzékében és a szívekben: nézd csak, gyönyörű hitvesem most is téged sirat.

Ekkor Eszter sikoltozni kezdett, arca eltorzult, teljesen idegenné vált; Kálmán pedig olyan kézmozdulatot tett, mintha legyet akarna elhessegetni.

— Ugyan, Eszti, ezzel a műsorszámmal nem szoktál nyilvánosan fellépni. Nem hallod? Majd egyszer, ha ketten leszünk, folytathatod. János, kérlek, vidd magaddal a Kicsi Kapuba, hozzatok valami italt.

Ezzel visszafordult a festőhöz, és közönyösen, a kapatosság minden jele nélkül magyarázni kezdett neki valamit. Az meg szemmel láthatóan elázott már. Duzzadt bébiajka kissé szétnyílt, két sima arcán végigcsorgott a könny.

Alig léptünk ki a mélytengeri atmoszférából a szabad levegőre, Eszter megragadta a vállamat:

— Segíts nekem, Piroskám — kérlelt. Először használta gúnyneve-met, amely hajam színéről ragadt rám.

— Mit tehetek én itt? — kérdeztem.

— Siessünk. Én nem bírnám ki még egyszer, de te menj vissza hozzájuk az itallal, és próbáld megmenteni azt a szerencsétlent.

Negyed órán belül hazaértünk, de senkit sem találtunk otthon. Eszter nagyon izgatott lett.

— Hova mehettek? Azt még érteném, hogy Kálmán kidobta, hiszen jobban unja, mint utálja Dénest... Piroskám, menj, keresd meg, válaszd szét őket... Ez teljesen, tökéletesen érthetetlen...

A kapuban megálltam, és tűnődni kezdtem, hogy merrefelé vágjak neki az éjszaka gömbjének, amikor egyszer csak feltűnt Kálmán: a Halászbástya felől jött.

— Elkísértem egy kicsit — magyarázta. — Biztos, ami biztos. Ha már kétszáz lépést megtett valamilyen irányban, akkor csak továbbhurcolja a tehetetlenségi nyomaték.

— Mondd, Kálmán, te voltaképpen féltékenységből gyötröd?

Rámbámult. — Attól tartok, kérdéssel áthágtad a bizalmasság-nak azt a határát, amelyet ismerőseim tiszteletben szoktak tartani. Különben nem bánom, most az egyszer mégis felelek: Ha Eszter időnként le is feküdt volna F. Dénes úrral, amit nem tartok valószínűnek, hiszen csak üres élete betöltésére és lélek-szükséglete kielégítésére használja, akkor sem lenne okom féltékenységre: csak azért tenné, mert szánakozni szerető szíve nem bírná elviselni, hogy halhatatlantólja huszonhat éves korában még mindig abba az alantas bűnbe süpped, amelyet pontatlanul Onánról neveztek el... Egyéb-

ként lehet, hogy magasabb szempontból mégis feltékeny voltam rá.

— Mikor?

Megvonta a vállát. — Miért álldogálunk itt a kapu előtt? — Belépünk a lakásba, és az ajtó résén át láthattuk, hogy Eszter eloltja a villanyt.

— Egy nap alatt — szólalt meg Kálmán — több érzelmet és gondolatot tékozzolnak rá, mint például rám egy év alatt.

— Miért, te is igényled?

— Nem igénylem. De megillet.

Reggel ötkor felrikoltott a telefon. Félig öntudatlanul nyúltam felé. Az iránt érdeklődött valaki, hogy járt-e nálunk előző este F. Dénes festőművész. Az igenlő válasza megkért, hogy maradjunk odahaza, meglátogatnak.

Fél óra múlva megérkezett a hatóság: két alacsony, szürke arcú civil nyomozó. Helyet foglaltak a modern szobában, majd levették a kalapjukat. Mi ketten Kálmánnal szintén leültünk, Eszter fehér pongyolájában az ajtónak támaszkodott.

Kérdésükre Kálmán előadta, hogy este idehaza iszogattunk és beszélgettünk, majd amikor Eszter és én leszaladtunk italért, Dénesnek mehetnékje támadt. Hányingerre és szédülésre panaszkodott. O lekísérte, de csak a kapuig, Dénes meglehetősen egyenes léptekkel továbbment a Halászbástya felé, őneki pedig kedve szottyant a gyönyörű éjszakában egy kis magányos sétára. Visszafelé jövet a ház előtt találkozott velem, aki éppen a keresésükre indultam. Ha szabad feltennie egy kérdést: vajon miért érdeklí mindez a hatóságot?

A nyomozók válasz helyett felém fordultak, és megkérdezték, hogy ki tudom-e egészíteni az elhangzottakat. Némán nem-et intettem. Ekkor dr. X. leplezetlenül felém fordult és rám mosolyodott.

— Árulják el végre, mi történt! — Eszter hangja dühösen csapódott a fülünkbe.

— Az történt, elvtársnő — mondta az egyik látogató —, hogy ma hajnalban a Halászbástya alatt megtalálták F. Dénes festőművész széjjelzúzódt holttestét. Valószínűleg öngyilkos lett.

Eszter remegő ajakkal, de könnytelenül, némán vette tudomásul a hírt. A nyomozók még feltettek néhány kérdést Dénes természetéről, esti viselkedéséről, kapatosságának fokáról és anyagi viszonyairól. Kálmán nyugodt válaszai szemmel láthatóan kielégítették őket. Különösen azt hallották örömmel, hogy a tragikus eseményt nem lehet a részegség számlájára írni.

— Ezek a művészek — mondta egyikük összefoglalásképpen — rettetes emberek. Állandóan csak bajt okoznak.

Mikor a házigazda kikísérte őket, Eszter hozzám futott, és suttogva megkérdezte:

— Csakugyan így volt? Beszélj!

Bólintottam, mert hang nem fért ki a torkomon. Eszter felzokogott, kirohant az ajtón, és bezárkózott a fürdőszobába.

— Ne haragudj, hogy tapintatlan kérdésekkel zaklatlak — kezdte Kálmán a szobába visszatérve —, de sehogy sem tudom eldönteni, miért nem tártad fel az igazságot bűnüldöző szerveink előtt. A négyéves mindennapos megszokás talán feltételes reflexszé rögzítette ben-

ned, hogy hatóságok előtt lódítani kell, vagy más, erkölcsi megfontolásaid voltak?

— Azért hazudtam, amiért te: hogy elejét vegyem a fölösleges, kínos kérdezősködésnek, amely az öngyilkosság tényén úgyszemint változathatna...

— Őszintén, patyolattiszta lelkiismerettel állítod ezt? Vajon nem motoszkál benned ama gyanúnak legalább halvány árnyéka...

— Kálmán!

— Attól rettegsz talán, hogy vonakodó fülednek még az öngyilkosság tényénél is borzasztóbbat kell hallania? Megnyugtatlak, hogy ez nem fog bekövetkezni.

— Szívből remélem.

— Ahá! Megérkeztünk a reményhez. A cinizmus etikusa öncsaláshoz folyamodik.

— Hagyd már abba!

— Legnagyobb sajnálatomra még nem hagyhatom abba. Olyan embernek ismerlek, akinek nagy megrendülések idején futnia kell valahova. Mármost vagy a Duna-parti kabinok felé indulsz meg, vagy — ha szórszálhasogató erkölcsi rögeszméid kozmikus méretekben elhatalmasodnának rajtad — a rendőrség irányában. Az előbbi mint orvosod ellenzem, az utóbbival magánszemélyi minőségemben nem érthetek egyet. Azt javaslom, beszéljünk tovább, amíg harmadik, jobb hely nem jut eszünkbe.

Az ablakhoz léptem, hátatfordítva X.-nek. „Milyen boldog volnék” — gondoltam —, „ha csak elméletileg kellene foglalkoznom az erkölcsstan problémáival.”

— Csak azt tudnám eldönteni — folytattam fennhangon —, hogy jogom van-e megfosztani az emberiséget egyik legszörnyűbb betegsége esetleges meggyógyítójától. De ha nem teszek vallomást, akkor elismerem, hogy a lángrészt, a kiválasztottat külön erkölcsi mérce illeti meg, és ezzel a vadon embertelen rendjének álláspontjára helyezkedem, amely századunkban több áldozatot követelt magának, mint bármelyik betegség...

— Végre — kiáltott fel örömmel a doktor —, tehát On, tisztelt uram, gyilkosnak vél engem, és bűnömet mégis palástolta a rendőrség előtt. Ez még egy moralistától is több mint megható! Ámde szomorú szívvel ki kell ábrándítanom sokatmondó tévedéséből: azt hiszi tán. olyan fontos nekem az erkölcsi világrend, hogy helyreállítása érdekében kockára tennem tudományos pályámat és azt a kezeifogható eredményekkel kecsegtető munkát, amelyet el kell végeznem?

Sarkon fordultam. — Hihetek neked? Igen, egyedül ez az érved nyugtathat meg...

— Nono. Ez a válasz csak korpásszívű jogászt nyugtathat meg, lángholó moralistát sohasem. Hiszen az úgynevezett erkölcs és a fennálló jogrendszer közt tátongó üdvös szakadék lehetővé teszi, hogy a törvény időnként egykedvű arccal hunyja be szemét a gyilkosság előtt. Ha például feledhetetlen barátunk az én szavaim hatására és következtében ugrott volna ilyen meggyőző sikerrel, továbbá, ha szemtanúja lettem volna ennek — ami persze teljesen bizonyíthatatlan, és jogos felháborodással tiltakozom is ellene, hiszen egy ilyen tárgyú rendőri vizsgálat újból és örökre becsapná orrom előtt az Intézet

kapuját —, sőt, ha leplezetlen buzdításomra követte volna el élete egyetlen eltökélt tettét, a hivatalos tetemrehívásnak akkor is felmentéssel kellene végződnie. De téged, aki nem vagy jogász, mindez a legkevésbé sem befolyásolhat.

— És még te gúnyolsz engem moralizáló hajlamaim miatt.

— Ne feledd el, hogy nekem nem ez a szakmám, noha most mint orvosod beszélek így: mivel mindezek a gondolatok és kételyek előbb-utóbb úgyis feltámadnának, és különféle kombinációkkal, féloldalas filozófiai következtetésekkel kiegészülve rendszerré kerekednének benned, szeretném siettetni és ellenőrzésem alatt tartani ezt a folyamatot, és át kívánlak segíteni a krízisen.

Ekkor belépett Eszter. Sötétszürke, elegáns, egyszerű ruhát viselt, arca és hangja nem árult el felindulást.

— Folytassátok csak — és leült.

A doktor rá sem nézett, változatlan hangon magyarázott tovább.

— Ha pedig a megboldogulttal szemben érzett viszolygásomat moralizálásnak fogod fel, és nem egy közhasznú, tevékeny életforma védelmének, akkor tompítsa diadalmas mosolyod életét, hogy én is azt ítéltém el, amit te, készülő művedben: a nyamvadt öncsalást.

— De én nem egyes képviselőit ítéltém el, és főként nem halálra.

— Mert a következtetések levonásához bátorság kell. Különben is az ítéletet ő hajtotta végre. És bármerre billen is önkényes mérleged, látnod kell, hogy ez a sors csak semmirevaló, gyenge embert érhet utol. Semmit sem veszített vele az emberiség.

— De ő mindent elveszített, Kálmán — szólt halkán Eszter.

— Az ember nemcsak másokért van — mondtam izgatottan —, hanem öncél is. Már azzal is segít az emberiségnek, ha mások erőszakos megkárosítása nélkül betölti a saját életét.

— Éppen te mondod ezt, kedves barátom? Hiszen a gyászterhes események után te sem elevenek és holtak személyes sorsát mérlegelted, hanem azt, hogy beillesztheted-e a lángész esetleges arisztokratikus különjogait demokratikus erkölcsrendedbe. Most is ezen tűnődsz.

— Ezt szerencsére nem értem — szólt Eszter —, és most elutazom a nővéremhez. Pihenésre szorulok. Te, Kálmán, bizonyára rövidesen nagy ember leszel, és akkor majd kell valaki, aki időnként átrendezi a lakásodat. Ehhez erőt kell gyűjtenem. Jánosnak is azt tanácsolom, utazzon el egy időre. Szervusztok — és kisietett a szobából.

Még be sem csapódott az előszobaaajtó, máris hallottam a doktor felviduló hangját:

— Látod, mire képes a leheletfinom női ösztön. Rávezetett arra, hogy hova rohanhatsz. Van a Lupa-szigeten egy kis nyaralóm. Leviheted a fordítanivalókat is meg egy táskagépet. Filozofálhatsz is. De ha úgy érzed, egyelőre nem tudod folytatni szellemi hivatásodat, amelyet ezúttal kegyelemből nem minősítek, akkor munka után ott a Duna. A szigeten szerencsére se kabin nincs, se rendőrség. Így hát, azt hiszem, most már magadra hagyhatlak.

Még aznap délben idehajóztam, és azóta kizárólag kudarcaim leltározásával foglalkozom. Levizsgáztam öncsalásból és cinizmusból is, az R. Gyulá-s vállrandításhoz pedig nincs tehetségem. Elvégre meghalt valaki, és a felelősség...

Na tessék, már megint kezdem a körtáncot. Amikor e feljegyzést írni kezdtem, azt reméltem, hogy bebizonyíthatom: ha másnak nem is, legalább a szerzőnek használ az írás. Tévedtem. Tanácstalanabb vagyok, mint három nappal ezelőtt. Az erkölcsstan kopár kérdőjelei akasztófák. Talán még egyszer végig kellene mindent gondolnom, könyörtelenül, tővéről hegyére.

Egyéb irányú zavaró ötleteim azonban sajnos gátolnak ebben. Jelenleg éppen az jutott eszembe, hogy ha valamilyen csoda folytán telefonfülke szökkenne ki orrom előtt a földből, most sem tudnám, kit hívhatnék fel.